

ФІНАНСИ. ГРОШОВИЙ ОБІГ. КРЕДИТ

Сергій Юрій

Дискурс державного боргу України

Економічна реформа в Україні, головна мета якої полягає в побудові соціально-орієнтованої економіки ринкового типу, передбачає багатогранний комплекс взаємообумовлених заходів, головними з яких є: використання різних форм власності, розвиток товарно-грошових відносин, формування ринкового середовища, активне застосування фінансово-кредитних важелів як засобів підвищення ефективності економіки. Однією з найсуттєвіших і водночас складних проблем у процесі реформи – це розробка та впровадження фінансової доктрини.

Саме відсутність обґрунтованої теорії характеризує економіку незалежної України – фінансово-незбалансовану на протязі всього часу її функціонування.

Характерною рисою економіки незалежної України на протязі всього часу її функціонування є незбалансованість державного бюджету, тобто розрив між державними видатками та доходами на користь перших.

Одночасно поступ України в XXI століття не відзначається ні стрімкістю економічного зростання, ані цілеспрямованістю у вирішенні питань соціального та екологічного характеру. Отже, конче необхідне збалансування фінансових ресурсів – основного індикатора справжнього суверенітету України, який можливий тільки на основі ефективної та конкурентноспроможної соціально орієнтованої економіки. В кінцевому підсумку саме рівнем ефективності національної економіки визначається місце країни в світовому табелі про ранги. А це залежить від взаємодії верховенства держави на своїй території і її незалежності у сфері міжнародного спілкування.

Практика світогосподарського розвитку свідчить про суперечливість, неоднозначність та нерівномірність міжнародної інтеграції, постійну зміну конкретних форм і методів її реалізації та прояву. Якщо глобалізація в економіці охоплює перш за все фінансову сферу, то інтернаціоналізація виробничих та торговельних трансакцій значною мірою пов'язана з формуванням та розвитком багатонаціонального підприємництва на основі розширення і диверсифікації транснаціональних фірм та корпорацій. Саме тому виникає нагальна необхідність врахування в національній економічній політиці суперечливого впливу інтернаціоналізації та глобалізації світогосподарських відносин на економічний розвиток та економічну безпеку держави з метою уникнення як надмірних побоювань, так і зайвих ілюзій щодо її наслідків. Ось чому, будь-яка держава в кожний момент свого існування зобов'язана мати власну, основу на національно-державних інтересах фінансову доктрину, складовою якої, як правило, виступає державне запозичення.

Особливість залозичення України полягає в тому, що його динамічний ріст відбувається в умовах, коли валовий внутрішній продукт країни продовжує скорочуватись – в 1997 році на 3%, в 1998 – на 1,7%, за 1999 рік майже на 3%. Одночасно, за цей період, практично не відбувалося інвестування структурної перебудови національного господарства, не розроблено концепції одержання та використання боргових коштів, не обґрунтовано їх цільового використання. Не вдалося сформувати дієздатну систему державного управління ринковими перетвореннями, не-ефективним та логічно незавершеним виявився процес приватизації, не вдалося зміцнити банківську систему, допущений високий рівень тінізації економіки. Особливо небезпечним є зростання диференціації доходів населення, яка в кілька разів перевищує відповідні показники в країнах Заходу і виключає можливість посилення соціальної стабільності у найближчій перспективі.

Усе це зумовило виникнення напруженої ситуації, щодо створення фінансових ресурсів, їх розподілу та використання.

Таблиця 1. Співвідношення фінансових ресурсів, створених у державі, і фінансових ресурсів підприємницьких структур

	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.*
Фінансові ресурси, створені в державі, млрд. грн.	53,7	57,4	61,4	92,2	97,9
У тому числі: - фінансові ресурси підприємницьких структур усіх форм власності, млрд. грн.	23,5	22,7	21,1	37,3	38,8

Одночасно, в Україні відбувався та відбувається нееквівалентний, економічно невиправданий перерозподіл фінансових ресурсів між виробничою і невиробничою та комерційними сферами на користь останньої.

Таким чином, зовнішні запозичення стали невід'ємною складовою життєдіяльності господарського механізму України.

Так, якщо у 1994 році зовнішній борг України становив 380 млн. дол. США, то вже у липні 1999 року – 12,100 млн. дол. США, станом на початок травня 2000 року загальний обсяг накопичених зовнішніх зобов'язань України досягнув 10,544 млн. доларів США, або майже 44,79 відсотки від обсягу ВВП 1999 року.

Оцінюючи в цілому зовнішній борг України 2000 року, слід визнати, що уряд прагне зменшити його розмір та тиск на господарські процеси країни.

Проведений на початку року взаємозалік заборгованості уряду перед Росією у сумі 1099,644 тис. доларів США став найвагомим чинником зменшення рівня зовнішнього боргу. Згідно з угоди, підписаною представниками урядів двох країн 1 березня 2000 року, зазначену частину заборгованості України перед Російською Федерацією за складиті енергоресурси та розщеплювальні матеріали було скасовано в рахунок погашення відповідних сум.

До інших виплат, здійснених урядом у погашення зовнішнього боргу належить погашення зобов'язань перед Міжнародним банком реконструкції та розвитку (1,190 тис. доларів США), чергові виплати з погашення кредитів Міжнародного Валютного Фонду (17,041 тис. доларів США у січні, 103,18532 тис. доларів США у лютому, 22,56695 тис. доларів США у березні та 88,595 тис. доларів США в квітні), виплати та проведення протоколів заліку зменшення заборгованості перед Туркменистаном за рахунок навчання туркменських спеціалістів в учбових закладах України (35,2143 тис. доларів США), остаточна сплата зобов'язань за кредитом, наданим фірмою Ністо Іваї (6,000 тис. доларів США), а також планові виплати основного боргу, за фідучіарними позиками та нереструктурованими облігаціями зовнішньої позики 1995 року.

Аналіз розвитку боргових процесів в Україні і перспективи формування нової кредитної заборгованості країни дозволяють припустити значний вплив обсягів погашення та обслуговування боргу на фінансову стабільність в державі. Ріст зовнішнього боргу, більше ніж у 13 разів щодо розміру 1994 року в гривневому еквіваленті та нагромадження внутрішнього – збільшення майже у вісім разів за той же період, обумовлюють необхідність відволікання значних сум для обслуговування цих боргів.

Більше того, несподівана політика запозичень уряду в попередні роки привела до нерівномірного розподілу боргового навантаження в часовій перспективі.

Отже, загальна сума платежів України по державному боргу у 2000 році досягне 6.643 млн. і 1.703 млн. доларів США. При цьому, слід підкреслити, що зовнішнє фінансування України було припинене у вересні 1999 року, і лише в другій половині жовтня 2000 року Світовий банк виділив Україні 70 млн. доларів США на реструктуризацію вугільної промисловості. Водночас кредит Світового банку – це лише мала зовнішнього фінансування, на яке розраховував уряд у поточному році. Таким чином, погашення та обслуговування державного боргу в поточному році проходить практично при повній відсутності зовнішніх джерел фінансування.

У структурі зовнішніх запозичень борг міжнародним фінансовим організаціям складає 45,7%. З цих організацій найпотужнішими кредиторами України є Світовий банк та Міжнародний Валютний Фонд, на долю яких припадає більше 91 відсотка всього боргу перед міжнародними організаціями економічного розвитку. Так, борг України Міжнародному Валютному Фонду станом на початок серпня 2000 року становить 2,21 млрд. доларів США. Це сьомий показник серед усіх країн-боржників МВФ.

* прогнозні дані

Друге місце за часткою в загальному обсязі боргу посідає новостворена в процесі реструктуризації заборгованість за єврооблігаціями 2000 року. Станом на початок квітня сукупний обсяг цих зобов'язань складав 2,166904 тис. доларів США або 21% загальної зовнішньої заборгованості. Крім того, значною залишається заборгованість України перед урядом Російської Федерації за спожиті енергоносії (19% обсягу зовнішнього боргу). Схему погашення цього боргу встановлено угодою про взаємозалік заборгованостей між урядами двох країн. Починаючи з 2001 року ці зобов'язання будуть виконуватися шляхом щорічного заліку орендних платежів у сумі 97,750 тис. доларів США, що мають сплачуватися Російською Федерацією за перебування Чорноморського флоту РФ на території України, до повного погашення заборгованості. При такій схемі погашення боргу, його суму буде анульовано приблизно протягом 20 наступних років.

Змінюється і вектор зовнішнього боргу. Так, якщо на початок 1994 року заборгованість країнам СНД становила 75,4% усього зовнішнього боргу, то вже на початок 1997 року – 34,9%, на початок 1998 року – 27,2%, на початок 1999 року – 20%, а на початок 2000 року – 18,9%. Це свідчить про зменшення зростання боргу, зокрема за поставки енергоносіїв із Росії і Туркменістану. Одночасно така зміна вказує на ріст державного боргу в основному за рахунок кредитів, які надають міжнародні фінансові організації.

Динаміка зовнішнього боргу України характеризується наступним: упродовж 1993 року щодо попереднього року він зріс більше, ніж у 9 разів, у 1997 році приріст зовнішнього боргу становив 8,1%, у 1998 році – 13,4%, а у 1999 році 11,8%.

Накопичення державного боргу шляхом збільшення бюджетного дефіциту означає, що за певні видатки, які уряд здійснює сьогодні, доведеться платити у майбутньому. Такі видатки є обґрунтованими, якщо майбутні доходи покривають як основну суму боргу (тобто ті витрати, які сьогодні викликають дефіцит), так і відсотки. На сьогодні, в Україні не вдовольняються ні перша, ні друга з цих умов. Значною мірою дефіцит використовується для того, щоб фінансувати державне споживання. При цьому реальні відсоткові ставки державного боргу сягнули таких рівнів, що їх неможливо компенсувати за рахунок будь-яких реально очікуваних доходів. Окрім того, через високі відсоткові ставки державний борг по відношенню до ВВП зростає значно швидше, аніж в про це свідчать показники первинного дефіциту (тобто дефіциту без врахування відсоткових виплат).

За характером утворення й управління державний зовнішній борг України пройшов три етапи. Перший етап, охоплює період 1992-1994 роки. У 1992 році на підставі постанови Президії Верховної Ради України від 15 липня, уряд почав залучати кредити під державні гарантії. Було залучено 1 млрд. доларів, з яких 104,9 млн. було погашено в першому періоді. Протягом 1993 року державний зовнішній борг становив 3,624 млрд. доларів США, у тому числі борг зріс на 2,7 млрд. доларів – за рахунок урегулювання заборгованості перед Російською Федерацією.

Другий етап, розпочався з 1995 року і тривав до початку 1997 року. У 1995 році відбулося значне зростання державного зовнішнього боргу. Порівняно з 1994 роком він зріс на 70%, із яких 46% пов'язано із початком освоєння ресурсів міжнародних фінансових організацій, а 24% припадає на зростання боргу перед країнами СНД.

З метою врегулювання прострочених боргових зобов'язань України перед Російською Федерацією 20 березня 1995 року було укладено міжурядову угоду про реструктуризацію заборгованості України за державними кредитами, наданими Росією в 1993 році. Згідно з цією угодою було реструктуризовано платежів на загальну суму 1,130 млн. доларів, протягом 1995-1996 років відбувалася сплата лише відсотків за кредит. Термін погашення цього кредиту почався з 1997 року. Планові платежі з погашення основного боргу становили 68 млн. доларів. Сума сплати повинна становити 106,8 млн. доларів щорічно. Починаючи з 1998 до 2007 року. Така реструктуризація дала змогу поліпшити структуру заборгованості за кредитами, одержаними від Російської Федерації, за рахунок пролонгації термінів їх повернення і встановлення більш тривалого пільгового періоду.

Протягом другого етапу під державні гарантії було залучено іноземних кредитів в Україну на суму 950 млн. доларів.

Третій етап державного зовнішнього боргу розпочався в 1997 році і триває й досі. Відповідно до Закону України про державний бюджет на 1997 рік за рахунок надходжень із зовнішніх джерел дефіцит державного бюджету в 1997 році профінансовано на суму 1,260 млрд. доларів. Залучення коштів від міжнародних фінансових організацій для фінансування дефіциту бюджету становило лише 311 млн. доларів США. Баланс державного бюджету 1999 року був зведений із дефіцитом у 1934 млн. гривень, що на 8,5% менше від рівня дефіциту 1998 року. Разом із цим було досягнуто скорочення рівня дефіциту державного бюджету у ВВП із 2,1% за 1998 рік до 1,5% ВВП у 1999 році.

Унаслідок змін, що відбулися на зовнішньому та внутрішньому ринках запозичень, а також усвідомлення урядом наслідків, до яких ведуть значні обсяги зовнішніх залучень через значні курсові ризики, докорінно змінилася структура фінансування дефіциту бюджету. Якщо дефіцит 1998 року на 40% був профінансований за рахунок зовнішніх джерел, то у 1999 році зовнішнє залучення становило – 81 млн. гривень (тобто виплати за зовнішнім боргом на 81 млн. гривень перевищили фактичні запозичення), а чисте залучення із внутрішніх джерел становило 2014,5 млн. гривень. У результаті зростання державного боргу за 1999 рік становило 1934 млн. гривень, або 156% від затвердженого Законом про державний бюджет на 1999 рік обсягу.

Відносно поміркованістю обсягів зовнішніх платежів до виконання у 2000 році державний бюджет України трансформувався завдяки проведеній урядом у січні-квітні цього року реструктуризації державних комерційних боргів. Станом на початок року загальний рівень державної заборгованості перед приватними кредиторами становив близько 2,7 млрд. доларів США, з яких понад 1,5 млрд. доларів мало бути погашено протягом 2000 року. В результаті проведеної конверсії боргових зобов'язань, обсяг повернення основної суми зовнішнього боргу у 2000 році було знижено до рівня 185 млн. доларів США і таким чином проблема кризи зовнішніх платежів знову набула латентного характеру.

Сучасний стан економіки України вимагає залучення кредитних ресурсів у таких значних розмірах, які практично можуть надати тільки потужні міжнародні фінансові установи, в першу чергу, такі як Міжнародний валютний фонд, світовий банк, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку й інші.

І хоча, від Світового банку Україна отримала кредитів на загальну суму біля 2 млрд. доларів США, і вони надавалися та надаються на пільгових умовах, на термін до 17 років, з відстрочкою сплати та ставкою проценту за кредит близько 7. Також, за умови проведення ринкових реформ, реструктуризації економіки України, розвитку сільського господарства, вугільної промисловості, металургії Європейське співтовариство, та Європейський банк реконструкції та розвитку надали Україні кредитів на суму біля 400 млн. доларів США. Однак, проблема зростання заборгованості за рахунок отримання кредитів полягає не стільки в їх зростанні, скільки в ефективності використання отриманих коштів. Так, тільки в 1998 році валютні резерви Національного банку зменшилися майже вдвічі, відбулась глибока девальвація гривні, її курс упав від 1,9 гривні за 1 долар США до 3,427 гривні за 1 долар США. Ця тенденція продовжувалась в 1999 році, продовжується і в 2000 році. За 1 долар США – 5,43 гривні. Від'ємне сальдо платіжного балансу досягає 4,5 млрд. доларів США. Кошти, отримані від Світового банку і ЄБРР, фактично використовувалися для сплати за енергоносії, покриття дефіциту державного бюджету, погашення зовнішнього державного боргу, покриття дефіциту торгового балансу.

Незважаючи на проведену у 2000 році реструктуризацію зовнішнього боргу, боргове навантаження на бюджет України 2001 року залишається значним. Загальні витрати бюджету по державному боргу у 2001 році дорівнюють сумарним витратам Зведеного бюджету – 2001 на охорону здоров'я та освіту.

Природно, що ситуація, при якій на обслуговування і погашення державних боргів направляється майже 30% дохідної частини держбюджету, приводить до «вимивання» бюджетних коштів. Це, у свою чергу, загрожує зниженням рівня забезпечення соціальних стандартів і уповільненням розвитку перших зрушень реального сектора економіки, оскільки зменшується розмір інвестиційних коштів та сукупного попиту. Необхідність погашення боргів в іноземній валюті посилює тиск на валютний ринок країни і прискорить інфляційні процеси.

Проведений аналіз структури платежів по державному боргу враховує врегулювання боргових взаємовідносин з Національним банком. Наприкінці вересня 2000 року Міністерство фінансів уклало з НБУ угоду про реструктуризацію боргу шляхом обміну ОВДП з портфеля Національного банку на процентні облігації внутрішньої державної позики. 25 жовтня 2000 року в рамках досягнутої угоди Міністерство фінансів виплатило НБУ 200 млн. гривнів в рахунок погашення ОВДП 2000 року. Загальний обсяг виплат до кінця 2000 року складе 577 млн. гривнів.

Природно, що міцні міжнародні фінансові організації дотримуються принципу безперечно-го повернення позичкових коштів. Тому характерною вимогою кредитних договорів за їх участю – забезпечення наданих ресурсів відповідними державними гарантіями.

Основними нормативними актами, що нині регулюють порядок надання гарантій уряду для забезпечення кредитів іноземних фінансових установ, є Декрет Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 року № 25-93 «Про надання державних гарантій щодо іноземних кредитів, які надаються Україні відповідно до міжнародних договорів», постанови Кабінету Міністрів України від 3 квітня 1995 року № 234. «Про пріоритетні напрями використання іноземних кредитів», від 17 серпня 1995 року № 655 «Про додаткове забезпечення гарантій або інших зобов'язань Уряду України, які надаються іноземним кредиторам щодо погашення кредитів в іно-

земній валюті, що залучаються українськими юридичними особами» та від 5 травня 1997 року №114 «Про впорядкування залучення і використання іноземних кредитів, повернення яких гарантується Кабінетом Міністрів України, вдосконалення системи залучення зовнішніх фінансових ресурсів та обслуговування зовнішнього державного боргу», а також «Порядок конкурсного відбору організацій-одержувачів кредитів для реалізації інвестиційних проектів, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями, затверджений спільним наказом Національного агентства України з реконструкції та розвитку, Міністерств економіки та Міністерства фінансів України від 16 січня 1998 року № 1/6/15.

Згідно із Положенням «Про порядок залучення іноземних кредитів та надання гарантій Кабінету Міністрів України для забезпечення зобов'язань юридичних осіб-резидентів щодо їх погашення від 5 травня 1997 року гарантії Кабінету Міністрів України надаються для забезпечення іноземних кредитів, що залучаються у формах:

- кредитів (кредитних ліній), наданих Україні іноземними державами, міжнародними фінансовими організаціями та іноземними банками відповідно до міжнародних договорів України;

- міжбанківських кредитних ліній, оформлених за рішенням Кабінету Міністрів України Державним експортно-імпортним банком чи іншими банками-агентами Кабінету Міністрів України з іноземними банками та міжнародними фінансовими організаціями згідно із законодавством;

- кредитів в іноземній валюті, що надаються юридичними особами-резидентами міжнародними фінансовими організаціями, іноземними банками, фінансово-кредитними та іншими установами, фірмами й організаціями відповідно до міжнародних договорів України за умови обслуговування зазначених кредитів банками-агентами.

Це означає, що суб'єкт господарювання, який бажає отримати кредит від іноземної фінансової установи поза міжнародними договорами України, не може отримати гарантії Кабінету Міністрів України. Одночасно, такі кредити, якщо вони отримуються підлягають особливому оформленню у порядку, передбаченому Постановою Національного банку України від 7 травня 1997 року №144. Гарантією уряду, також не можуть скористатися фізичні особи – приватні підприємці.

Залучення та обслуговування іноземних кредитів, повернення яких гарантується Кабінетом Міністрів України, здійснюється спеціально визначеними урядом банками-агентами. Такі банки укладають договори на агентське обслуговування із державними органами, уповноваженими Кабінетом Міністрів України, за погодженням із Міністерством фінансів.

Гарантії Кабінету Міністрів надаються незалежно від форм власності юридичних осіб-резидентів із погашенням на умовах валютної самоокупності чи із залученням коштів державного бюджету.

Правила надання гарантій уряду на умовах валютної самоокупності передбачають укладення договорів застави або поруки між підприємством-отримувачем та банком-агентом, крім випадку, коли майно такого підприємства не підлягає приватизації, або якщо залучення кредитів під гарантії Кабінету Міністрів здійснює національний банк України, при цьому вартість предметів застави має покривати суму основного боргу та відсотків за користування іноземним кредитом, а також відшкодування витрат на його обслуговування і страхування.

Така система, у разі неповернення кредиту, забезпечує майже сто відсоткове відшкодування банку-агенту, а отже й урядові, сум гарантій, це по-перше. По-друге, вона суттєво перешкоджає організаціям малого та середнього бізнесу, що можуть не мати достатньої кількості майна для застави, залучати кредити потужних світових фінансових установ.

При вкладенні основних зовнішніх кредитних ресурсів, отриманих під гарантією уряду, тільки у великі підприємства, а нині подолати процедурні бар'єри можуть саме вони, потребують докорінного переозброєння, суттєво уповільнюється окупність цих ресурсів, а враховуючи недосконалість механізму контролю за їх витрачанням, у багатьох випадках не досягається очікуваний результат.

Необхідна розробка процедури й гарантійного механізму зовнішніх запозичень під гарантії уряду для підприємств малого та середнього бізнесу. В основі такого механізму повинні бути покладені такі критерії: спроможність прибуткового використання коштів; виробництво продукції, що може замінити критичний імпорт; експортні можливості; конкурентоспроможність на внутрішньому споживчому ринку.

Привабливішим є отримання гарантій уряду під кредити, погашення яких передбачається здійснювати із залученням коштів державного бюджету, оскільки надання таких гарантій не потребує укладення договорів застави чи поруки. Проте, такі гарантії, як свідчить практика, не сприяють ефективності використання коштів, оскільки підприємство, що отримало гарантію, не піклується про повернення кредиту. Більше того, інститут гарантування перетворюється на інститут субсидування. В результаті тягар погашення іноземних кредитів, гарантованих урядом перекладається на держбюджет, що в умовах дефіциту ресурсів для фінансування першочерго-

вих виплат є вкрай неефективним і соціально несправедливим використанням бюджетних коштів. Як результат. На обслуговування і погашення державного боргу в 1998 році затрачено майже 10 млрд. гривень, що відповідає 95% усіх доходів державного бюджету. На цю мету було витрачено 93% зовнішніх і внутрішніх запозичень.

Погашення зовнішнього боргу проводиться з трьох основних джерел: із бюджету; за рахунок золотовалютних резервів, приватизації власності; із нових залозичень.

Якщо у світовій практиці, погашення заборгованості, в переважній більшості здійснюється шляхом конвертації її в акції підприємств, то в Україні, суттєву роль в обслуговуванні заборгованості відіграють нові запозичення.

Для поліпшення управління обслуговування зовнішнього боргу, його скорочення, а отже, і зменшення негативного впливу на бюджетний дефіцит використовуються такі параметри: розмір валового внутрішнього продукту на одного жителя відношення суми боргу та суми його обслуговування до бюджету, а також об'єму експортних надходжень і валового внутрішнього продукту. В 1999 році в Україні вироблялось валового внутрішнього продукту на одного жителя 588 доларів. Сума зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту складає 48%, обслуговування зовнішнього боргу обходиться 11% валового внутрішнього продукту, щодо об'єму золотовалютних резервів на одного жителя, то він в Україні складає 20 доларів.

Дефіцит державного та місцевих бюджетів, а також значний державний борг вимагає від держави активної фінансової політики.

Управління державним кредитом полягає у формуванні одного із основних чинників фінансової політики держави де вона виступає в якості позичальника, кредитора та гаранта. Таке формування передбачає сукупність дій, зв'язаних з підготовкою до випуску і розміщення боргових зобов'язань держави, регулювання ринку державних цінних паперів, обслуговування та погашення державного боргу, надання позик та гарантій.

Найактуальнішим питанням для України в цьому комплексі є обслуговування зовнішнього боргу, так як платоспроможність за внутрішніми позиками забезпечується за рахунок внутрішніх джерел. Платоспроможність за зовнішнім боргом залежить перш за все від валютних надходжень. Напружена ситуація з обслуговуванням зовнішнього боргу пов'язана, в першу чергу, з відсутністю послідовної політики реформ. Не менш важливо, прийняття мір по зупиненню таких тенденцій як: зменшення доходів від експорту, поєднання негативного ефекту дефіциту бюджету та дефіциту поточного рахунку, існування несприятливого інвестиційного клімату.

Стан обслуговування державного боргу негативно впливає на видатки бюджету. Так, якщо в 1997 році затрати, які направлялись на обслуговування та повернення зовнішнього боргу склали 10 % від об'ємів бюджетних видатків цього року, то в 1999 вони склали 32 % від статей видатків бюджету. Таким чином, 27% всієї суми, яка направлялась на повернення та обслуговування зовнішніх боргів, є розмір виплати відсотків.

Згідно з проектом бюджету 2001 року обслуговування державного боргу складе 11,7% і таким чином посідає третє місце за пріоритетністю серед інших видаткових статей. У бюджеті 2000 року вага обслуговування боргу становила 14,1% консолідованого бюджету, поділяючи друге місце з фінансуванням освіти, серед видатків державного бюджету ця категорія мала найвищий пріоритет – 17,2% загального обсягу видатків. Таким чином, в бюджет 2001 року передбачається, що вага обслуговування боргу знизиться на 2,3% серед видатків консолідованого бюджету. В розрахунку до загального обсягу видатків державного бюджету цієї статті залишатиметься на першому місці, але також знизиться на 2,4%.

Обсяг зовнішнього боргу України станом на 1 січня 2001 року передбачається на рівні 11.178.1млн.доларів США, що на 1.259.5 млн. доларів США менше відповідного показника на початок 2000 року. Головними чинниками, які вплинули на зменшення обсягу державного боргу в 2000 році, стали:

проведення у березні 2000 року взаємозаліку платежів з Російською Федерацією в рахунок погашення державного зовнішнього боргу України відповідно до угоди між урядами від 28 травня 1997 року – сума боргу зменшилася на 1.099.6 млн. доларів США.

реструктуризація в березні-квітні поточного року облігацій зовнішньої комерційної позики України – борг скоротився на суму майже 152 млн. доларів США.

На 1 січня 2002 року граничний обсяг державного боргу прогнозується на рівні 11.918.3 млн. доларів США, тобто очікуване збільшення боргу у 2001 році складає 740.2 млн. доларів США. Такий ріст передбачається за рахунок перевищення обсягів запланованих надходжень коштів від міжнародних фінансово-кредитних організацій над погашенням боргу перед цими ж кредитами.

Серія: Економіка

Одночасно прогнозується зменшення внутрішнього боргу протягом 2001 року на 131.3 млн. гривень. Граничний розмір цієї категорії державного боргу не перевищуватиме станом на 1 січня 2002 року 17.508.8 млн. гривень.

Безумовно, ситуація з борговим тягарем в Україні знову переходить у найважчу фазу погашення боргів, що, як свідчить світовий досвід, завжди сполучена з кризою внутрішнього фінансового ринку, внаслідок істотної складової зовнішнього боргу в загальній структурі державного боргу, що веде до уповільнення економічного розвитку.

Світова практика виробила певний механізм виходу держави із скрутного фінансового стану. В першу чергу, держава вносить корективи в свою позикову політику. Такі корективи підривають довіру до держави, але вони сприяють недопущенню фінансового краху. Корегування в подальшому повинно базуватись на розробці положень зменшення бюджетного дефіциту та державного боргу. Серед яких є:

- необхідність теоретичних положень та практична реалізація економічних програм на загальнодержавному та місцевому рівнях по збільшенню випуску продукції на діючих підприємствах, створення нових виробництв та підприємств з орієнтацією готового продукту на вітчизняного та зарубіжного споживача;

- створення конкурентоздатних господарств із різними формами власності;

- наукове обґрунтування та розробка реальної фінансової доктрини держави та ін.

Існують наступні способи корегування позикової політики: конверсія, консолідація, уніфікація, обмін за регресивним співвідношенням, відстрочка погашення, анулювання.

Отже, кінцевою метою управління зовнішнім боргом є забезпечення його обслуговування. В першу чергу, це забезпечення повноти інформації щодо обсягів та структури зовнішніх запозичень, а також стану виконання поточних розрахунків, що є основою для розробки стратегії зовнішніх запозичень. Наступним кроком, це прозорість прийняття рішень щодо залучення зовнішніх джерел, відповідно до можливостей майбутнього їх погашення. І на кінець, це державний контроль за рухом та структурою зовнішнього боргу.

Таким чином, маючи об'єктивно обумовлені внутрішні стимули для широкомасштабного та динамічного піднесення, Україна повинна застосовувати нестандартні, підходи методи та організаційно-економічні інструменти для зменшення тиску зовнішнього боргу на господарський механізм держави, а тим самим сприяти трансформаційним процесам, які вимагають узгодження національної економічної політики ринкових перетворень із світовою системою економічних координат.